

Економічні науки

УДК 69:65.016 (477)

Павловські Гжегож

аспірант кафедри економіки підприємств
та інформаційних технологій,
Львівський університет бізнесу та права (Україна);
власник компанії "Zakład Handlowo-Usługowy ВНР" (Польща)

Павловски Гжегож

аспірант кафедры экономики предприятий
и информационных технологий,
Львовский университет бизнеса и права (Украина);
владелец компании "Zakład Handlowo-Usługowy ВНР" (Польща)

Pawlowski Grzegorz

Postgraduate Student of the Department of Business
Economy and Information Technology,
Lviv University of Business and Law (Ukraine);
Owner of the Company "Zakład Handlowo-Usługowy ВНР" (Poland)

**ЩОДО ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ
БУДІВЕЛЬНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ**

**ПО ПРОБЛЕМАМ РАЗВИТИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ
СТРОИТЕЛЬНОЙ СФЕРЫ В УКРАИНЕ**

**AS FOR THE DEVELOPMENT PROBLEMS OF OPERATION
ENTERPRISES OF THE CONSTRUCTION INDUSTRY IN UKRAINE**

Метою статті є проведення аналізу діяльності та визначення проблем розвитку підприємств будівельної сфери в Україні з огляду на забезпечення відповідності системи управління цілям та завданням.

Проаналізовано фінансовий стан, результати виробничої, інноваційної та інвестиційної діяльності та стан кадрового потенціалу підприємств будівельної сфери в Україні за 2010 – 2015 роки. Представлено основні проблеми, що перешкоджають розвитку підприємств будівельної сфери в Україні.

Ключові слова: *підприємства будівельної сфери, будівництво, аналіз діяльності, проблеми розвитку.*

Целью статьи является проведение анализа деятельности и определение проблем развития предприятий строительной сферы в Украине с точки зрения обеспечения соответствия системы управления целям и задачам. Проанализировано финансовое состояние, результаты производственной, инновационной и инвестиционной деятельности и состояние кадрового потенциала предприятий строительной сферы в Украине за 2010 – 2015 годов. Представлены основные проблемы, препятствующие развитию предприятий строительной сферы в Украине.

Ключевые слова: *предприятия строительной сферы, строительство, анализ деятельности, проблемы развития.*

The article is an analysis of operation and determine development problems of enterprises of the construction industry in Ukraine with a view to ensuring compliance management purposes and objectives. Analyzed the financial condition, results of production, innovation and investment operation and condition enterprises human resource of the construction industry in Ukraine for 2010 – 2015. The basic problems that hinder the development of enterprises of the construction industry in Ukraine.

Key words: *construction industry enterprises, construction, operation analysis, development problems.*

Постановка проблеми. У ринкових умовах розвитку національної економіки сфера будівництва є однією із провідних та найважливіших із видів економічної діяльності в Україні. Це пов'язано з тим, що будівельна галузь в Україні створює велику кількість робочих місць і використовує продукцію всіх галузей (ланок) народного господарства. Тут варто також зазначити, що на рівень розвитку підприємств будівельної сфери в Україні також впливають процеси фінансування виробничої бази будівництва, рівень якості кадрового потенціалу, рівень поставок будівельної техніки, матеріалів та конструкцій [1, с. 86]. Усе це обумовило вибір теми статті, розкриває її актуальність та визначає загальну мету наукової роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що вагомий науково-практичний внесок у вирішення окремих проблемних питань (аспектів) діяльності та розвитку підприємств будівельної сфери зробили такі науковці (економісти), як Л.О. Богінська, В.Ю. Божанова, С.В. Глухова, І.В. Гужавіна, М.М. Климчук, Л.Г. Ліпич, К.А. Мамонов, С.Є. Масюк, Т.П. Норкіна, Ю.В. Пинда, Б.Г. Сенів, З.О. Скарбун, Г.Л. Ступнікер, М.С. Татар, І.О. Цимбалюк, М.В. Чорна, І.В. Чорнуха, О.В. Якименко, Л.А. Янковська, В.В. Юрчишин та ін. [1 – 16].

Так, К.А. Мамонов [2] дотримується точки зору, що потенціал розвитку підприємств будівельної сфери: 1) являє собою сукупність таких видів потенціалів, як економічний, інвестиційний та інноваційний; 2) характеризується системністю, комплексністю, стратегічною орієнтацією, інтегральністю та залежністю від чинників (факторів) внутрішнього і зовнішнього середовищ [2, с. 313].

Поряд з тим, науковець [2] стверджує, що планування потенціалу розвитку підприємств будівельної сфери повинно бути комплексним та охоплювати такі дії, як: 1) визначення будівельної продукції, яка користується значним попитом; 2) застосування у процесі виробництва будівельної продукції різноманітних новітніх технологій, матеріалів,

конструкцій; 3) оптимізація організаційної структури управління з урахуванням інформаційних потоків; 4) підвищення рівня професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників (управлінського персоналу; робітників основного та допоміжного виробничого процесу) відповідно до потреб (особливостей) виробництва будівельної продукції; 5) пристосування (адаптація) діяльності до умов середовища функціонування; 6) формування декількох варіантів стратегій розвитку підприємств будівельної сфери; 7) коригування наявного стану розвитку відповідно до змін зовнішнього і внутрішнього середовищ тощо [2, с. 313] (К.А. Мамонов).

В контексті цього, М.С. Татар [3] зазначає, що ресурсний потенціал підприємств будівельної сфери враховує такі компоненти, як виробничі, фінансові, інвестиційні та трудові ресурси [3, с. 83]. Тут також заслуговує на увагу думка науковця [3] про те, що факторами впливу на ресурсний потенціал підприємств будівельної сфери є:

- 1) фактори зовнішнього середовища, які складаються з факторів непрямої дії (політико-правові, макроекономічні, інноваційні, соціально-економічні, демографічні, екологічні, психологічні та культурологічні) та факторів прямої дії (ринково-галузеві, соціологічні, психологічні і культурологічні);
- 2) фактори внутрішнього середовища (структурно-організаційні, ресурсні, техніко-технологічні, управлінські, фінансово-економічні, соціологічні, психологічні і культурологічні фактори впливу) [3, с. 84].

Поряд з тим, як свідчить аналіз літературного джерела [4], аналіз ресурсного потенціалу підприємства будівельної сфери передбачає аналіз таких структурних складових, як майнового, фінансового, трудового та організаційного потенціалів. Цей аналіз проводять на основі збору

фінансово-економічної інформації про стан підприємств будівельної сфери [4, с. 317] (Л.О. Богінська).

З огляду на це результати досліджень праці [5] (Б.Г. Сенів) дають можливість стверджувати, що для ефективної реалізації стратегічних пріоритетних напрямів розвитку підприємств будівельної сфери в Україні потрібно зосередити увагу на: 1) стандартизації та нормуванні у будівництві; 2) підготовці наукових кадрів вищої кваліфікації у сферах будівництва та архітектури з метою підвищення рівня виконання (вирішення) науково-технічних завдань і технологічних проблем у будівельній сфері; 3) розробці нових проектів у сферах будівництва та архітектури тощо [5, с. 23-24].

На основі теорії та практики ведення бізнесу з'ясовано, що розвиток системи управління підприємствами будівельної сфери (з огляду на забезпечення її відповідності цілям та завданням) в кризових умовах залежить від антикризової стратегії розвитку.

Тут заслуговує на увагу наукова стаття [6], у якій представлено методичні підходи і практичні рекомендації щодо формування і використання антикризової стратегії розвитку підприємств будівельної сфери в сучасних умовах.

Так, В.Ю. Божанова, Г.Л. Ступнікер та С.Є. Масюк [6] вважають, що ключовими завданнями формування антикризової стратегії економічного розвитку підприємств будівельної сфери є: 1) визначення пріоритетних напрямів виробничо-господарської діяльності, які необхідно розвивати; 2) встановлення обсягу капітальних вкладень та інших ресурсів для реалізації напрямів, визначених у п. 1); 3) комплексна оцінка результатів віддачі [6, с. 217].

Водночас, із наведеної інформації у науковій праці [6] з'ясовано, що одним із пріоритетних способів організації бізнесу підприємствами сфери будівництва в Україні є спільне підприємництво на основі об'єднання

зусиль з закордонними (при можливості) і місцевими інвесторами з метою створення спільного комерційного підприємства [6, с. 221-222].

Поряд з тим, у науковій праці [7] представлено ітераційно-інституційну модель забезпечення розвитку підприємств будівельної сфери в Україні. Подана модель охоплює три рівні. Перший рівень ітерації – це державний рівень, тобто рівень макросередовища. Тут основними завданнями, які потрібно досягти суб'єктами цього рівня є: 1) уніфікація норм чинного українського законодавства до європейських; 2) залучення іноземних інвестицій для реалізації проектів у сфері будівництва; 3) сприяння впровадженню новітніх технологій у будівельну сферу; 4) надання пільгового кредитування у сфері будівництва. Другим рівнем ітерації є регіональний рівень (рівень мезосередовища), згідно якого передбачено досягнення таких ключових цілей, як: 1) надання фінансової, консалтингової допомоги (ефективної, результативної) підприємствам; 2) сприяння створенню (формуванню) регіональних інтеграційних об'єднань (кластерів, альянсів); 3) реалізація проектів у сфері будівництва. Водночас, третім рівнем ітерації є рівень підприємств будівельної сфери [7, с. 69] (М.М. Климчук).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, як свідчить аналіз літературних джерел [1 – 23] та діюча практика ведення бізнесу в Україні, недостатньо уваги приділено проблемам розвитку діяльності підприємств будівельної сфери в Україні.

Метою статті є проведення аналізу діяльності та визначення проблем розвитку підприємств будівельної сфери в Україні з огляду на забезпечення відповідності системи управління цілям та завданням.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі результатів аналізу наукових праць [1 – 16] встановлено, що сфера будівництва в ринкових умовах розвитку національної економіки є однією із провідних та найважливіших із видів економічної діяльності в Україні.

Для довідки: на сьогодні в економічно розвинутих країнах, зокрема у США, Німеччині та інших, будівельна сфера у структурі економіки займає досить значне місце. Так, у 2015 р. вартість проведених будівельних робіт у США за даними "Census Bureau" становила більше 1 трлн. дол. США [17]. В Німеччині спостерігалась аналогічна ситуація. У літературному джерелі [18] зазначено, що майже 10 % річного ВВП Німеччини складає будівельна сфера, а у 2015 р. в цю сферу було спрямовано 298 млрд. євро. Окрім того, сфера будівництва в економіку Німеччини здійснює великий вклад, зокрема створює вартість та робочі місця [18].

Що стосується України, то Ю.В. Пинда [8] стверджує, що будівельний сектор національного господарства здійснює значний вплив на економічну безпеку держави та, водночас, стає вагомим (суттєвим) джерелом небезпеки і суспільної загрози [8, с. 232]. Питома вага будівельної галузі України у загальноекономічних показниках за 2010 – 2015 рр. наведена у табл. 1.

Таблиця 1

Питома вага (частка) підприємств будівельної сфери в Україні у загальноекономічних показниках за 2010 – 2015 рр., %

Показники	Роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1. Обсяг реалізованої будівельної продукції у загальному обсязі реалізованої продукції	2,8	2,9	3,5	3,3	3,4	2,6
2. Середньорічна кількість штатних (найманих) працівників	5,3	4,9	4,7	4,4	3,9	3,8
3. Капітальні інвестиції	17,3	13,4	15,3	17,3	16,4	15,9
4. Прямі іноземні інвестиції (на кін. року)	5,2	6,1	1,8	2,8	2,8	2,7

Джерело: сформовано автором на основі [19, с. 30, 33; 20, с. 15, 37; 21, с. 22-23; 22, с. 23-24; 23, с. 23-24; 24, с. 19-20; 25, с. 18-19; 26, с. 27-28]

Встановлено, що найбільш вагомими компонентами (структурними блоками), за якими можна зробити висновки щодо діяльності підприємств сфери будівництва в Україні з огляду на забезпечення відповідності системи управління цілям та завданням, є:

- 1) фінансовий стан;
- 2) результати виробничої діяльності;
- 3) результати інноваційної діяльності;
- 4) результати інвестиційної діяльності;
- 5) кадрові аспекти.

1. Фінансовий стан. Рівень розвитку та формування перспективи підприємств будівельної сфери, у першу чергу, характеризуються (визначаються) їхнім фінансовим станом. В свою чергу, аналіз фінансового стану дає можливість виявити потенційні можливості та загрози, що виникають на шляху розвитку будівельних підприємств.

Так, у 2010 р. підприємства будівельної сфери в Україні працювали збитково (значення чистого прибутку становило -5095,7 млн. грн.). В період 2010 – 2012 рр. у сфері будівництва спостерігалось зниження обсягів збитків (у 2012 р. – -1012,7 млн. грн.), а у 2013 і у 2014 рр. – відбулось зростання обсягів збитків [19, с. 279]. Що стосується 2015 р., то підприємства будівельної сфери в Україні також працювали збитково. Так, фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування становив -25074,1 млн. грн. збитку у 2015 р. (у 5,7 рази більше, ніж у 2010 р. – -4418,2 млн. грн. збитку). Позитивне фінансове сальдо протягом 2011 – 2012 рр. забезпечили підприємства з будівництва споруд, а протягом 2010 – 2013 рр. – підприємства з спеціалізованих будівельних робіт. За 2010 – 2015 рр. фінансовий підсумок підприємств з будівництва будівель був збитковим (рис. 1) [19, с. 278].

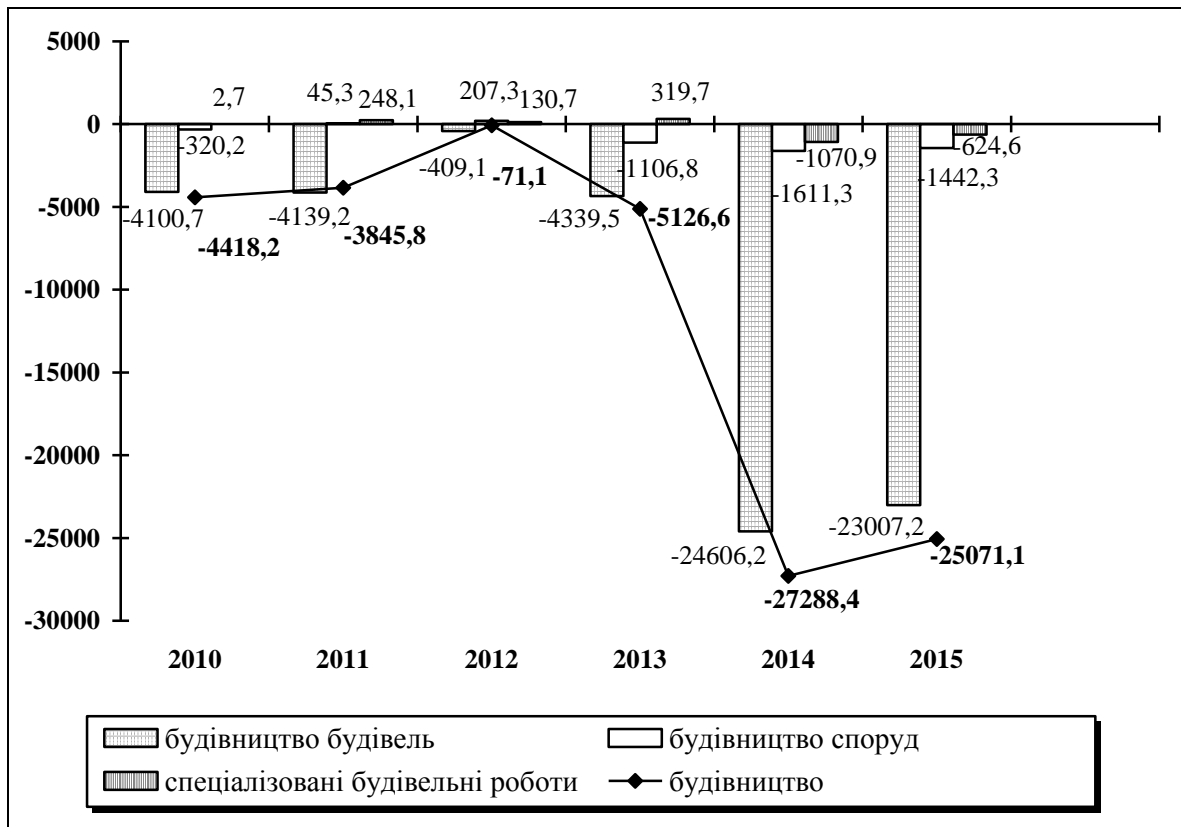

Рис. 1. Динаміка фінансового результату (сальдо) підприємств будівельної сфери в Україні за основними видами діяльності за 2010 – 2015 рр., млн. грн.

Джерело: сформовано автором на основі [19, с. 278]

- 1) з будівництва споруд – ТОВ “Гідроінжиніринг” (Київ), ТОВ “БУДІВНИЦТВО ІНЖЕНЕРНИХ СПОРУД” (Київ), ТОВ “АртБудСервіс” (Київ), ЗАТ “ТРАНСМОСТ” (Чернівці), ТОВ “Фаворитбуд Компані” (Полтава), ТОВ “Каскадбуд” (Львів), ТОВ “Гідростоп-Буд” (Львів), ПАТ “Луцьксантехмонтаж № 536” (Луцьк) та ін.;
- 2) з спеціалізованих будівельних робіт – ТЗОВ “Компанія Спецпроектбуд” (Львів), ПП “ГалТеплоСервіс” (Львів), ПП “АМК” (Львів), ТОВ “Криворізька будівельна компанія” (Кривий Ріг), ТОВ “ЛАГРАН ПЛЮС” (Львів), ТОВ “ММ-Буд Проект” (Київ), “Технобуд” (Івано-Франківськ) та ін.

Крім цього, варто відмітити, що протягом 2010 – 2015 рр. в середньому 39,1 % підприємств сфери будівництва в Україні працювали збитково та отримали 30739,3 млн. грн. збитку у 2015 р., 33642,5 млн. грн. у 2014 р., 11210,3 млн. грн. у 2013 р., 9379,7 млн. грн. у 2012 р., 9305,0 млн. грн. у 2011 р. та 9454,0 млн. грн. у 2010 р. Однак, частка підприємств сфери будівництва в Україні, які одержали збиток у 2015 р., порівняно з 2010 р., знизилась на 16,9 %, але сума збитків зросла у 3,25 разів [19, с. 279].

В період 2014 – 2015 рр. відбулось різке зниження рентабельності операційної діяльності підприємств будівельної сфери з 5,8 % (2014 р.) до -7,6% (2015 р.) [19, с. 280] (табл. 2).

Таблиця 2

Показники фінансово-господарської діяльності підприємств будівельної сфери в Україні за 2010 – 2015 рр.

Показники	Роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1. Обсяг реалізованої будівельної продукції, млн. грн.	101991,1	124813,4	159430,4	144765,8	154619,0	150540,5
2. Чистий прибуток (збиток), млн. грн.	-5095,7	-4580,1	-1012,7	-5893,2	-27948,8	-25861,9
3. Рентабельність операційної діяльності, %	-1,5	0,2	-0,1	0,0	5,8	-7,6

Джерело: сформовано автором на основі [19, с. 33, 279, 280]

Встановлено, що формування фінансового стану підприємства у значній мірі базується на засадах комерційного розрахунку, що передбачає співставлення результатів і витрат підприємства в системі “максимальні прибутки – мінімальні витрати”. Враховуючи зазначене, фінансовий стан, з однієї сторони, є результатом усіх форм його діяльності підприємства як суб’єкта господарювання, а з іншої – формує його “подальший поточний стан” [9, с. 110].

Поряд з тим, на основі результатів досліджень праці Л.А. Янковської [10] з'ясовано, що результативність діяльності та можливості підприємств залежать також від освітньо-фахового потенціалу персоналу.

2. Результати виробничої діяльності. Обсяг реалізованої продукції підприємствами будівельної сфери в Україні у 2015 р. займав 2,6 % у загальнодержавному обсязі реалізованої продукції (Для довідки: обсяг реалізованої продукції в Україні – 5716431,0 млн. грн. [19, с. 33]).

У 2015 р. підприємства будівельної сфери реалізували продукції на 150540,5 млн. грн. У структурі будівництва в Україні за обсягами реалізації найбільша частка належить підприємствам з будівництва будівель (59,6 %). Така тенденція спостерігалась в період 2010 – 2015 рр. [19, с. 275].

Крім цього, у 2015 р. значну питому вагу займають підприємства з будівництва споруд – 25,2 % [19, с. 275] (табл. 3).

Таблиця 3

Структура обсягу реалізованої продукції підприємств будівельної сфери в Україні за основними видами діяльності, у % до підсумку (за інституціональним підходом)

Види діяльності	Роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1. Будівництво будівель	65,4	64,2	68,4	65,5	72,0	59,6
2. Будівництво споруд	17,9	19,7	16,2	18,3	15,0	25,2
3. Спеціалізовані будівельні роботи	16,7	16,1	15,4	16,2	13,0	15,2

Джерело: сформовано автором на основі [19, с. 275]

Значний та водночас найбільший вплив у 2015 р. на результати діяльності підприємств сфери будівництва мали такі підприємства: ПАТ "ХК "Київміськбуд" (Київ), ДПАТ "Будівельна компанія "Укрбуд" (Київ), ТОВ "БК "Інтергал-Буд" (Київ), ТОВ "ПРОГРЕСТЕХБУД" (Львів), ПАТ "Галбуд" (Львів).

Протягом 2011 – 2014 рр. у сфері будівництва в Україні відбулось значне прискорення темпів падіння виробництва будівельної продукції до 79,6 % – найнижчий темп приросту у 2014 р. [27] (рис. 2). Така динаміка

виникла внаслідок дії кризових явищ, які спостерігаються останніми роками в Україні [11].

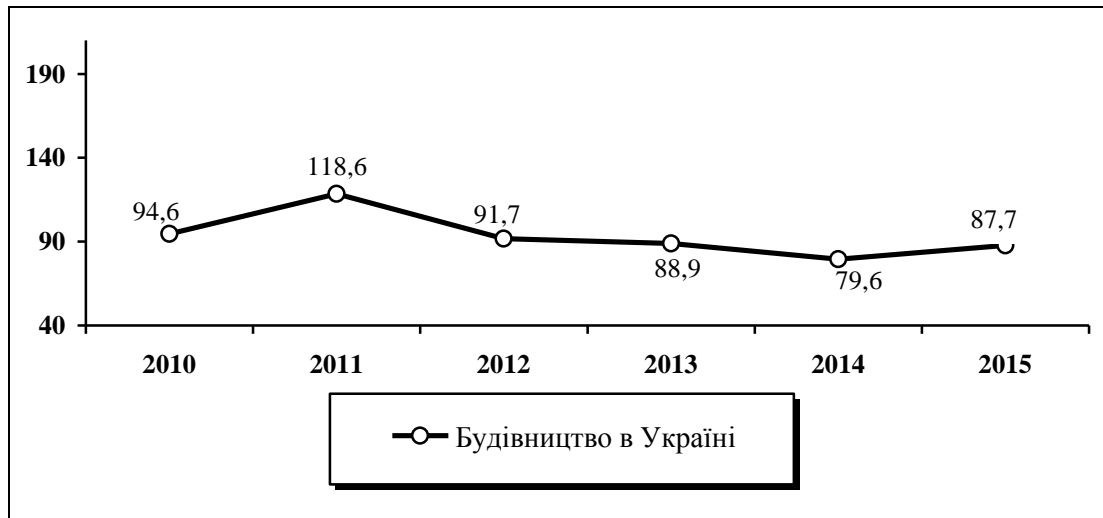

Рис. 2. Індеси будівельної продукції в Україні за 2010 – 2015 рр. (до попереднього року), %

Джерело: сформовано автором на основі [27]

У 2015 р. обсяг виробленої продукції підприємствами будівельної сфери (156885,1 млн. грн.) відносно 2012 р. (132009,5 млн. грн.) збільшився у 1,2 рази, а відносно 2014 р. (171454,7 млн. грн.) – зменшився у 0,9 рази [19, с. 276].

Суттєвий приріст обсягів виробленої продукції підприємствами будівельної сфери у 2015 р. спостерігався на підприємствах з будівництва споруд – 15,4 % (після падіння у 2014 р. на 7,7 %). Незначне зростання обсягів виробництва продукції відбулось також на підприємствах з спеціалізованих будівельних робіт – 3,5 % (після падіння на 9,6 % у 2014 р.). Поряд з тим, у 2015 р. відносно 2014 р. на 17,0 % скоротилось виробництво на підприємствах з будівництва будівель [19, с. 276].

Так, протягом 2010 – 2012 рр. частка обсягу реалізованої продукції підприємствами будівельної сфери у загальному обсязі реалізованої продукції в Україні збільшувалась і у 2012 р. склала 3,5 % [19, с. 33]. Це є негативним, але допустимим моментом (аспектом) на думку фахівців за проблемою.

Опираючись на зазначене, слід також відмітити, що сфера будівництва у розвинутих країнах займає значну частку у структурі економіки [17; 18]. Що стосується України, то тут також проводиться достатній рівень виробництва будівельної продукції. Зазначене дає можливість стверджувати, що на стан таких тенденції впливає рівень якості освітньо-фахового потенціалу підприємств будівельної сфери. За інформацією [10], такий рівень формується у системі "освітньо-фаховий потенціал – виробничий потенціал".

3. Результати інноваційної діяльності. Однією із ключових передумов успішного функціонування підприємств будівельної сфери в Україні є здійснення ними інноваційної діяльності.

З огляду на те з'ясовано, що інноваційна діяльність будівельних підприємств має такі особливості [12, с. 214] (М.В. Чорна, С.В. Глухова):

- 1) значна тривалість операційного циклу (високий рівень ризикованості інновацій, довготривалий життєвий цикл інновацій та тривале отримання ефекту від впровадження інновацій);
- 2) висока капіталомісткість (фінансування процесу впровадження інновацій із зовнішніх джерел);
- 3) складність процесу впровадження інновацій;
- 4) структура операційного циклу.

Інноваційний розвиток будівельних підприємств передбачає [13]:

- 1) організацію ефективних та результативних форм взаємодії бізнесу, держави і науки;
- 2) формування, використання і розвиток системи заходів, які збільшують різноманітність в інноваційній політиці;
- 3) створення відповідних комунікаційних зв'язків, які виступають суб'єктами процесу розвитку [13, с. 60].

В свою чергу встановлено, що інноваційний розвиток будівельних підприємств виступає умовою формування інноваційної політики, яка базується на таких аспектах [13]:

- 1) підвищення рівня ефективності процесу прийняття управлінських рішень;
- 2) покращення процесу управління документообігом і діловодством;
- 3) підвищення рівня підготовки до виробничого процесу [13, с. 60].

Ключовими напрямками інноваційної політики підприємств будівельної сфери в Україні є [14]:

- 1) формування та ефективного впровадження заходів щодо активізації вищих навчальних закладів (ВНЗ), що спеціалізуються на розробленні інноваційної продукції будівельної сфери;
- 2) дослідження основних засад діяльності та проблем інноваційного розвитку підприємств будівельної сфери;
- 3) мотивування і стимулювання працівників до процесу формування та реалізації інноваційних програм та проектів;
- 4) наближення принципів інноваційного розвитку вітчизняних підприємств будівельної сфери до європейських та міжнародних принципів інноваційного розвитку;
- 5) формування та підтримка функціонування бази даних щодо науково-дослідних розробок тощо [14, с. 84-85].

Високий рівень забезпеченості будівельного підприємства власними економічними ресурсами дає усі підстави для реалізації інноваційної стратегії, при цьому не залучаючи кошти із зовнішніх джерел [15, с. 319].

Основними проблемами, які гальмують інноваційну активність будівельних підприємств, є [15]:

- 1) брак власних ресурсів;
- 2) низький рівень державної підтримки інноваційних процесів;

- 3) недосконале нормативно-правове забезпечення інноваційних процесів;
- 4) значний період окупності інновацій;
- 5) високий рівень ризикованості впровадження інновацій [15, с. 319].

Стосовно практичного досвіду підприємств будівельної сфери в Україні щодо впровадження (використання) інновацій у виробничому процесі, то слід зазначити наступне.

Так, протягом 2011 – 2012 рр. спостерігалось поступове зростання частки заявок на винаходи у сфері будівництва до 0,43 % – у 2012 р. Однак, у 2013 р. частка заявок на винаходи різко скоротилась до 0,06 %, а вже у 2014 р. відбулось незначне її покращення. Проте, у 2015 р. підприємствами будівельної сфери не подано жодної заявки на винаходи [28, с. 260; 29, с. 287; 30, с. 232] (табл. 4).

У 2010 р. підприємствами будівельної сфери подано найбільшу кількість патентів на винаходи – 0,75 % від загальної кількості патентів. Проте у 2011 р. ця частка патентів на винаходи скоротилась до 0,08 %. У 2012 – 2013 рр. відбулося поступове зростання кількості патентів, частка яких за цей період зросла до 0,20 % і 0,26 %. Однак, у 2014 р. цей рівень знизився до 0,09 %, а у 2015 р. підприємствами будівельної сфери не подавались взагалі патенти на винаходи [28, с. 264; 29, с. 291; 30, с. 236] (табл. 4).

Таблиця 4

Частка заявок і патентів на винаходи підприємств будівельної сфери у загальній кількості заявок (національні заявники-юридичні особи) за 2010 – 2015 рр., %

Показники	Роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1. Заявки на винаходи	0,07	0,28	0,43	0,06	0,07	-
2. Патенти на винаходи	0,75	0,08	0,20	0,26	0,09	-

Джерело: сформовано автором на основі [28, с. 260, 264; 29, с. 287, 291; 30, с. 232, 236]

Стосовно технічного напрямку, то протягом 2010 – 2012 рр. спостерігалось зростання часток заявок на винаходи до 6,84 % – у 2012 р. Однак, із 2013 р. питома вага заявок на винаходи поступово зменшувалась і у 2015 р. становила лише 4,97 % [28, с. 261; 29, с. 288; 30, с. 233] (табл. 5).

Аналогічна ситуація відбулась із частками патентів на винаходи (згідно технічного напрямку). Так, у 2012 р. питома вага патентів на винаходи досягла свого максимального значення – 7,45 %. Однак, протягом 2013 – 2015 тенденційно скорочувалась у середньому щорічно на 0,75 % [28, с. 265; 29, с. 292; 30, с. 237] (табл. 5).

Таблиця 5

Частка заявок і патентів на винаходи (згідно технічного напрямку) підприємств будівельної сфери у загальній кількості заявок (національні заявники-юридичні особи) за 2010 – 2015 рр., %

Показники	Роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1. Заявки на винаходи	6,19	6,33	6,84	5,04	5,01	4,97
2. Патенти на винаходи	5,31	5,42	7,45	6,14	5,35	5,21

Джерело: сформовано автором на основі [28, с. 261, 265; 29, с. 288, 292; 30, с. 233, 237]

У 2011 р. питома вага заявок на корисні моделі зросла до 0,12 % (найвищий показник протягом аналізованого періоду). У 2012 р. підприємствами будівельної сфери не подано заявок на корисні моделі. Проте, уже у 2013 р. частка заявок на корисні моделі становила 0,02 %, а у 2014 р. зросла до 0,07, однак у 2015 р. знову знизилась (0,02 %) [28, с. 269; 29, с. 296; 30, с. 241] (табл. 6).

Щодо патентів на корисні моделі, то 2011 – 2013 рр. відбулося тенденційне зниження часток до 0,03 %. У 2014 р. питома вага патентів на корисні моделі перебувала також на рівні попереднього року (0,03 %), однак у 2015 р. зросла у двічі (0,06 %) [28, с. 272; 29, с. 299; 30, с. 244] (табл. 6).

Таблиця 6

Частка заявок і патентів на корисні моделі підприємств будівельної сфери у загальній кількості заявок (національні заявники-юридичні особи) за 2010 – 2015 рр., %

Показники	Роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1. Заявки на корисні моделі	0,06	0,12	-	0,02	0,07	0,02
2. Патенти на корисні моделі	0,13	0,07	0,05	0,03	0,03	0,06

Джерело: сформовано автором на основі [28, с. 269, 272; 29, с. 296, 299; 30, с. 241, 244]

Протягом 2010 – 2012 рр. спостерігалось тенденційне зростання часток заявок на корисні моделі (згідно технічного напрямку) до 5,41 % – у 2012 р. Однак, у 2013 – 2015 рр. питома вага часток зазнала тенденційного скорочення. Так, у 2015 р. частка заявок на корисні моделі скоротилась на 0,55 %, у порівнянні із 2013 р. [28, с. 270; 29, с. 297; 30, с. 242] (табл. 7).

На противагу заявкам на корисні моделі, питома вага патентів на корисні моделі (згідно технічного напрямку) коливалась у межах від 5,63 % у 2010 р. до 4,79 % – у 2015 р. Тенденційне скорочення частки патентів на корисні моделі спостерігалось протягом 2013 – 2015 рр. Так, у середньому за цей період питома вага патентів на корисні моделі знижувалась на 0,36 % щорічно [28, с. 273; 29, с. 300; 30, с. 245] (табл. 7).

Таблиця 7

Частка заявок і патентів на корисні моделі (згідно технічного напрямку) підприємств будівельної сфери у загальній кількості заявок (національні заявники-юридичні особи) за 2010 – 2015 рр., %

Показники	Роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1. Заявки на корисні моделі	5,06	5,38	5,41	5,37	4,77	4,82
2. Патенти на корисні моделі	5,63	5,21	5,86	5,54	5,52	4,79

Джерело: сформовано автором на основі [28, с. 270, 273; 29, с. 297, 300; 30, с. 242, 245]

4. Результати інвестиційної діяльності. Не менш важливого значення у процесі аналізу та визначення проблем розвитку підприємств будівельної

сфери в Україні слід приділити особливостям здійснення інвестиційної діяльності.

Так, у монографії "Формування стратегії розвитку будівельного підприємства в умовах інвестиційної конкуренції" [16] (Л.Г. Ліпич, І.В. Чорнуха, І.О. Цимбалюк) представлено методику вибору стратегії розвитку будівельного підприємства в умовах інвестиційної конкуренції, згідно якої (тобто методики) аналіз інвестиційного конкурентного середовища, в якому функціонує та провадить діяльність будівельне підприємство, передбачає аналіз інвестиційної конкуренції зовнішнього середовища (тобто макро- та мезосередовища), а також вивчення стану конкурентного потенціалу підприємства. За таких обставин проводиться якісна та кількісна оцінка факторів, які діють у середовищі та показників, за якими можна визначити стан конкурентного середовища [16, с. 88].

Основними факторами макросередовища (відображає інвестиційний клімат у державі), у зазначеній вище методиці, є: 1) рівень розвитку продуктивних сил і стан ринку будівельної продукції; 2) рівень нормативно-правового забезпечення процесу ведення будівництва; 3) рівень розвитку фінансово-кредитної системи; 4) рівень інвестиційної активності іноземних та вітчизняних інвесторів. В свою чергу, факторами мезосередовища (характеризує стан середовища діяльності сфери будівництва), є: 1) рівень інвестиційної конкуренції між існуючими на ринку підприємствами будівельної сфери; 2) рівень наявності інших підприємств, які становлять загрозу перепливу капіталу; 3) кількість замовників будівельної продукції та кількість інвесторів; 4) кількість підприємств будівельної сфери; 5) ступінь появи нових підприємств будівельної сфери на ринку; 6) процеси державного регулювання конкурентних відносин (за методикою М. Портера). Поряд з тим, конкурентоспроможність будівельного підприємства визначають ресурси,

частка збутового ринку, рівень власного капіталу, рівень інноваційності, розвиток персоналу [16, с. 88].

Стосовно кількісної оцінки, то визначальними показниками макросередовища є коефіцієнти міжгалузевої концентрації інвестицій, мезосередовища – коефіцієнти концентрації інвестицій у будівельну сферу за регіонами, а конкурентного потенціалу – показники інвестиційної привабливості. Поряд з тим, зазначені показники передбачають визначення інтегральних коефіцієнтів методики, а саме інтегрального коефіцієнта інвестиційної конкуренції у макросередовищі, інтегрального коефіцієнта інвестиційної привабливості мезосередовища та інтегрального коефіцієнта привабливості самого підприємства. Результати, які отримані за допомогою поданого аналізу впливають на вибір стратегії розвитку будівельного підприємства за умов інвестиційної конкуренції [16, с. 88].

Доцільно зауважити, що підприємства будівельної сфери в Україні займають значну частку і за обсягом капітальних інвестицій. Так, у 2015 р. для розвитку підприємств будівельної сфери було скеровано 43464,0 млн. грн. капітальних інвестицій (у 2014 р. – 36057,0 млн. грн., у 2013 р. – 46318 млн. грн.) [20, с. 15, 37].

Протягом 2011 – 2012 і 2014 – 2015 рр. спостерігалось скорочення обсягу капітальних інвестицій за видами активів, що належать до сфери будівництва. Так, у 2015 р. частка капітальних інвестицій у активи сфери будівництва знизилась на 6,1 %, порівняно із початком аналізованого періоду, коли вона була найвищою (57,3 %). У розрізі видів активів, то найбільшу частку протягом 2010 – 2015 рр. займають капітальні інвестиції у інженерні споруди. У 2011 р. питома вага капітальних інвестицій у інженерні споруди становила 26,0 % і, починаючи з наступного року, почала у середньому скорочуватись на 1,8 % щорічно. Дещо менші капіталовкладення були здійснені у нежитлові будівлі. У 2010 р. частка капітальних інвестицій у нежитлові будівлі була найвищою та становила

20,6 %. Протягом 2011 – 2013 рр. спостерігалось скорочення частки до рівня 17,9 % у 2013 р. У 2014 р. становище капіталовкладень у цей вид активів дещо покращився (відбулося зростання частки на 0,7 %, однак, у 2015 р. відбулося чергове зниження до рівня 15,9 %). Водночас найменшу, але теж значну (вагому) частку капіталовкладень було спрямовано у житлові будівлі. На противагу двом іншим видам активів сфери будівництва, у 2015 р. відбулось зростання питомої ваги капітальних інвестицій у житлове будівництво до 16,7 %, яка тенденційно почала збільшуватись із 2013 р. [20, с. 12, 34] (табл. 8).

Таблиця 8

Частка капітальних інвестицій за видами активів, що належать до сфери будівництва у загальному обсязі капітальних інвестицій за 2010 – 2015 рр., %

Показники	Роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Усього	57,3	57,2	54,6	55,4	55,0	51,2
з них:						
1. Житлові будівлі	15,2	11,4	13,1	15,5	15,1	16,7
2. Нежитлові будівлі	20,6	19,7	19,3	17,9	18,6	15,9
3. Інженерні споруди	21,6	26,0	22,1	22,0	21,2	18,7

Джерело: сформовано автором на основі [20, с. 12, 34]

Щодо іноземного інвестування сфери будівництва, то доцільно зауважити наступне. Так, у 2015 р. у будівельну сферу залучено 1158,3 млн. дол. США іноземних інвестицій (для порівняння відносно періоду 2013 – 2014 рр. (період кризових процесів [11]): в 0,9 раз менше ніж у 2014 р. та відповідно в 0,7 раз у 2013 р.), що склало 2,7 % від загального обсягу надходження прямих іноземних інвестицій в Україну [21, с. 22-23; 22, с. 23-24; 23, с. 23-24; 24, с. 19-20; 25, с. 18-19; 26, с. 27-28] (табл. 9).

Таблиця 9

Динаміка надходження прямих іноземних інвестицій у будівництво в Україні за 2010 – 2015 рр.

Показники	Роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1. Надходження прямих іноземних інвестицій у будівництво, млн. дол. США	2339,2	2992,7	974,1	1649,6	1289,9	1158,3
2. Питома вага прямих іноземних інвестицій, залучених у будівництво, у загальноекономічному обсязі, %	5,2	6,1	1,8	2,8	2,8	2,7

Джерело: сформовано автором на основі [21, с. 22-23; 22, с. 23-24; 23, с. 23-24; 24, с. 19-20; 25, с. 18-19; 26, с. 27-28]

5. Кадрові аспекти. Як засвідчує практика діяльності підприємств будівельної сфери в Україні, одним із визначальних факторів виробництва (рушійною силою) є його працівники, які забезпечують досягнення його цілей і завдань.

Так, протягом 2010 – 2015 рр. відбулась чітка тенденція до скорочення кількості зайнятих працівників на підприємствах будівельної сфери в Україні. Так, у 2015 р., порівняно із 2010 р., питома вага зайнятих працівників у сфері будівництва у загальній кількості зайнятих працівників знизилась на 1,37 %. Спостерігалось також скорочення кількості найманих працівників у сфері будівництва. У 2015 р. частка найманих працівників сфери будівництва становила лише 3,76 %, а у порівнянні із 2010 р. скоротилась на 1,51 %. При чому, темп зниження кількості зайнятих працівників (0,11 %) відбувався повільніше, ніж темп зниження кількості найманих працівників (0,12 %) [19, с. 29-30] (табл. 10).

Таблиця 10

Питома вага працівників, задіяних у сфері будівництва у загальній кількості працівників в Україні за 2010 – 2015 рр., %

Показники	Роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1. Зайняті працівники	4,79	4,50	4,31	4,01	3,54	3,39
2. Наймані працівники	5,26	4,86	4,65	4,38	3,94	3,76

Джерело: сформовано автором на основі [19, с. 29-30]

Щодо витрат, які понесені на персонал підприємствами будівельної сфери, то найвищими вони були у 2014 р. (15433,3 млн. грн.). У 2011 – 2012 рр. спостерігалось зростання витрат на персонал, проте у 2013 р. відбулось їх скорочення на 1258,5 млн. грн., порівняно із попереднім роком. Досить суттєво знизилися витрати і у 2015 р. до рівня 11870,4 млн. грн. проти 15433,3 млн. грн. у 2014 р. Незважаючи на найвищий рівень понесених витрат на персонал у 2014 р., витрати на оплату праці за цей період не були найвищими. У 2015 р. значення витрат на оплату праці досить суттєво скоротилось до 8801,7 млн. грн. та було найнижчим за винятком 2010 р. (8066,5 млн. грн.). Стосовно відрахувань на соціальні заходи, то як засвідчують дані рис. 3, найвищими вони були у 2014 р., а найнижчими – у 2010 р. Протягом 2011 – 2012 рр. та у 2014 р. відрахування на соціальні заходи зростали, проте у 2013 та 2015 рр. вони скоротились на 3,5 % і 26,4 % відповідно [19, с. 31; 31, с. 45] (рис. 3).

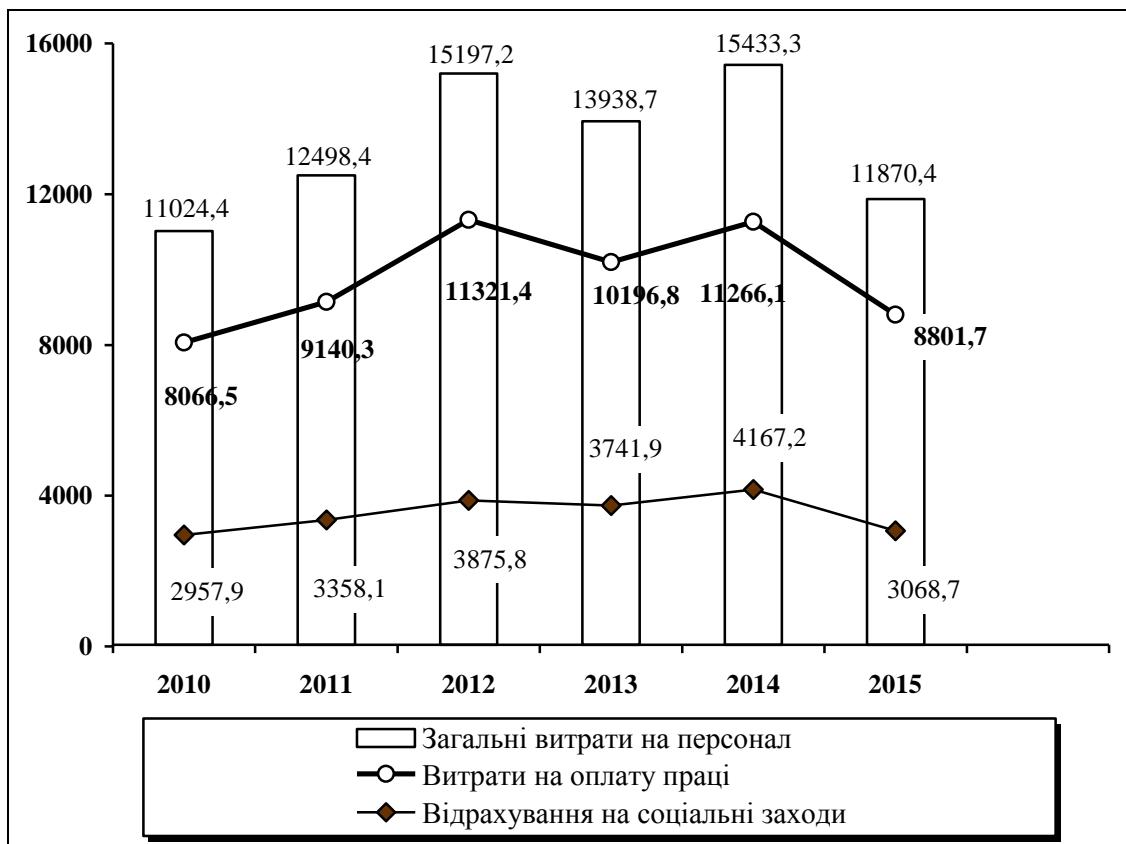

Рис. 3. Динаміка витрат на персонал підприємствами будівельної сфери в Україні за 2010 – 2015 рр., млн. грн.

Джерело: сформовано автором на основі [19, с. 31; 31, с. 45]

Висновки. Результати проведеного аналізу діяльності підприємств будівельної сфери в Україні за 2010 – 2015 рр. (з огляду на забезпечення відповідності системи управління цілям та завданням) засвідчують про те, що сьогодні виникає цілий ряд проблем, які стають перешкодою розвитку діяльності окреслених вище підприємств, зокрема:

- отримання чистого збитку від здійснення діяльності підприємствами протягом 2010 – 2015 рр., що свідчить про неефективне функціонування цих підприємств на ринку;
- суттєво великі обсяги збитків діяльності у 2014 – 2015 рр.;
- отримання від’ємного фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування підприємствами, зокрема тими, що займаються будівництвом будівель протягом аналізованого періоду;
- різке зниження рентабельності операційної діяльності підприємств протягом 2014 – 2015 рр.;
- отримання збитковості операційної діяльності підприємствами у 2010, 2012 і 2015 рр.;
- суттєво значне зростання рівня збитковості у 2015 р.;
- незначна частка обсягу реалізованої будівельної продукції у загальному обсязі реалізованої продукції;
- скорочення обсягів реалізованої будівельної продукції у 2013 і 2015 рр.;
- низький рівень спеціалізації підприємств у сферах будівництва споруд та спеціалізованих будівельних робіт, на що вказують малі частки у структурі обсягу реалізованої продукції;
- тенденційне скорочення індексів будівельної продукції протягом 2012 – 2014 рр.;
- значне зниження загального обсягу виробленої будівельної продукції у 2015 р., зокрема у сфері будівництва будівель;

- відсутність заявок і патентів на винаходи у 2015 р., що засвідчує про зниження рівня інноваційної активності підприємств;
- тенденційне скорочення патентів на корисні моделі протягом 2013 – 2015 рр.;
- скорочення обсягу капітальних інвестицій за видами активів протягом 2011 – 2012 і 2014 – 2015 рр.;
- зниження обсягів надходження прямих іноземних інвестицій у будівництво протягом 2014 – 2015 рр.;
- незначна частка прямих іноземних інвестицій, залучених у будівництво, у загальноекономічному обсязі;
- зменшення кількості зайнятих працівників сфери будівництва протягом аналізованого періоду;
- скорочення рівня найманих працівників сфери будівництва в період 2010 – 2015 рр.;
- зниження витрат на персонал у 2013 і у 2015 рр.

Перспективою подальших досліджень у цьому науковому напрямі є розроблення рекомендацій з формування, використання та розвитку системи управлінської діагностики підприємства.

Література

1. Ступнікер Г.Л. Щодо перспектив розвитку діяльності будівельних підприємств України / Г.Л. Ступнікер // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2016. – Вип. 1 (01). – С. 86-90.
2. Мамонов К.А. Планування потенціалу розвитку будівельного підприємства / К.А. Мамонов, О.І. Угоднікова // Економічний аналіз: збірник наукових праць. – 2013. – Т. 13. – С. 311-316.
3. Татар М.С. Дослідження проблем розвитку ресурсного потенціалу будівельних підприємств України в умовах активізації факторів зовнішнього середовища / М.С. Татар // Науковий вісник

- Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2016. – Вип. 6, Ч. 3. – С. 81-86.
4. Богінська Л.О. Економічні засади формування та використання ресурсного потенціалу будівельного підприємства / Л.О. Богінська // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. – 2016. – Вип. 1 (47), Т. 2. – С. 316-320.
 5. Сенів Б.Г. Сучасний стан та перспективи розвитку будівельної галузі України / Б.Г. Сенів // Інноваційна економіка. – 2011. – № 7. – С. 19-24.
 6. Божанова В.Ю. Методичні підходи до формування антикризової стратегії розвитку будівельних підприємств в сучасних умовах / В.Ю. Божанова, Г.Л. Ступнікер, С.Є. Масюк // Економічний простір. – 2013. – № 78. – С. 214-223.
 7. Климчук М.М. Ітераційно-інституційна модель забезпечення розвитку підприємств будівельної галузі / М.М. Климчук // Будівельне виробництво. – 2014. – № 57. – С. 67-70.
 8. Пинда Ю.В. Роль будівельного сектору в економічній системі держави / Ю.В. Пинда // Молодий вчений. – 2015. – № 2 (17). – С. 230-233.
 9. Гужавіна І.В. Вдосконалення методики аналізу та визначення фінансового стану підприємства / І.В. Гужавіна // Наукові записки. [Національного університету "Острозька академія"]. Серія "Економіка". – 2012. – Вип. 20. – С. 110-114.
 10. Янковська Л.А. Формування освітньо-фахового потенціалу в системі соціально-економічного розвитку регіону: автореф. дис... д-ра. екон. наук: 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика / Л.А. Янковська; НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2008. – 40 с.

11. Юрчишин В. Україна – від кризи до кризи / В. Юрчишин // Україна-2014: соціально-економічна криза та пошук шляхів реформування. – Київ, 2014. – С. 21-45.
12. Чорна М.В. Стратегічні напрями інноваційної діяльності підприємств будівельної галузі / М.В. Чорна, С.В. Глухова // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – 2012. – Вип. 1 (1). – С. 210-216.
13. Норкіна Т.П. Удосконалення управління інноваційним розвитком підприємств будівельної галузі / Т.П. Норкіна, З.О. Скарбун // Економіка будівництва і міського господарства. – 2013. – Т. 9, № 1. – С. 55-62.
14. Якименко О.В. Напрями інноваційної політики розвитку підприємств будівельного комплексу України / О.В. Якименко // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – № 5 (29). – С. 77-87.
15. Якименко О.В. Вплив інноваційного потенціалу на розвиток будівельних підприємств / О.В. Якименко // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. – 2013. – № 4 (81). – С. 316-325.
16. Ліпич Л.Г. Формування стратегії розвитку будівельного підприємства в умовах інвестиційної конкуренції: [монографія] / Л.Г. Ліпич, І.В. Чорнуха, І.О. Цимбалюк. – Луцьк: Вежа-Друк, 2015. – 212 с.
17. State of the Construction Industry 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.lowesforpros.com/articles/state-of-the-construction-industry-2015_a2341.html .
18. Building and construction – Make it in Germany [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.make-it-in-germany.com/en/for-qualified-professionals/working/industry-profiles/building-and-construction> .

19. Статистичний збірник "Діяльність суб'єктів господарювання за 2015 рік" / ред. М.С. Кузнецової. – Київ.: Державна служба статистики України, 2016. – С. – 484 с.
20. Статистичний збірник "Капітальні інвестиції в Україні у 2010-2015 роках" / ред. І.С. Петренко. – Київ.: Державна служба статистики України, 2016. – С. – 115 с.
21. Статистичний збірник "Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України" / ред. Л.М. Овденко. – Київ.: Державний комітет статистики України, 2011. – С. – 67 с.
22. Статистичний збірник "Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України" / ред. Л.М. Овденко. – Київ.: Державна служба статистики України, 2012. – С. – 68 с.
23. Статистичний збірник "Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України" / ред. Л.М. Овденко. – Київ.: Державна служба статистики України, 2013. – С. – 70 с.
24. Статистичний збірник "Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України" / ред. Л.М. Овденко. – Київ.: Державна служба статистики України, 2014. – С. – 47 с.
25. Статистичний збірник "Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України" / відп. за вип. І.С. Петренко. – Київ.: Державна служба статистики України, 2015. – С. – 46 с.
26. Статистичний збірник "Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України" / відп. за вип. І.С. Петренко. – Київ.: Державна служба статистики України, 2016. – С. – 44 с.
27. Індeksi будівельної продукції / Будівництво // Офіційний сайт Державної служби статистики України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> .

28. Статистичний збірник "Наукова та інноваційна діяльність в Україні" / відп. за вип. І.В. Калачова. – Київ: Державна служба статистики України, 2013. – С. – 287 с.
29. Статистичний збірник "Наукова та інноваційна діяльність в Україні" / відп. за вип. О.О. Кармазіна. – Київ: Державна служба статистики України, 2014. – С. – 314 с.
30. Статистичний збірник "Наукова та інноваційна діяльність України" / ред. О.О. Кармазіна. – Київ: Державна служба статистики України, 2016. – С. – 257 с.
31. Статистичний збірник "Діяльність суб'єктів господарювання за 2014 рік" / ред. М.С. Кузнецової. – Київ: Державна служба статистики України, 2015. – С. – 465 с.